

Gestes dels Comtes
de Barcelona
i Reis d'Aragó

Edició a cura de
Stefano Maria Cingolani

2008

Monuments d'Història de la Corona d'Aragó, *I*

Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot

Director de la sèrie
Monuments d'Història de la Corona d'Aragó
Stefano Maria Cingolani

© *Stefano Maria Cingolani, 2008*
© *D'aquesta edició: Universitat de València, 2008*
Disseny de la col·lecció: J.P.
Il·lustració de la coberta:
Llibre verd, f. 26v.
ISBN: 978-84-370-7086-5
Dipòsit legal: V-1920-2008
Impressió: Impremta Palàcios, Sueca

*E*studi introductori

INTRODUCCIÓ

La versió catalana, o versió intermèdia, de les *Gesta comitum Barcinonensium*, les *Gestes dels comtes de Barcelona e reis d'Aragó* (GCB II),¹ ha rebut una atenció gairebé nul·la per part de la crítica. L'edició de Massó Torrents (*Gesta* 1925), meritòria i, fins ara, imprescindible, és, tanmateix, prou deficient, i no va estimular estudis. En tant que text i font històrica, GCB II va ser aixafat entre la versió primitiva (GCB I), interessant perquè el text més antic de la historiografia catalana i font primària d'informació, i la versió definitiva (GCB III), que presenta gairebé el mateix text de la versió intermèdia, fins al final del regne de Jaume I, i que és més completa, perquè és continuada fins el 1299, a mitjan regnat de Jaume II. Més en general, GCB II ha patit de l'escassa atenció prestada a la historiografia de la Corona d'Aragó.

Ara bé, és veritat que des del punt de vista de la informació històrica, de cara a la reconstrucció dels esdeveniments, GCB II no ofereix informació que no es trobi a GCB I o GCB III; però, des del punt de vista historiogràfic és un text extremadament important, i no només perquè és un necessari precedent textual de GCB III. No sempre una crònica és interessant, o útil, per la informació que proporciona per tal de poder conèixer millor els esdeveniments del passat. Molts cops, com és el cas de GCB II, i també del *Libre dels reis*, el text no aporta cap informació que no sigui ja coneguda, quan no ens trobem davant, fins i tot, de llegendes

¶¹ Assenyalat amb GCB I la versió primitiva de les *Gesta comitum*, amb GCB II la versió catalana, amb GCB III la versió definitiva, amb *GCB II l'original perdut de la versió intermèdia i amb

*GCB II, a la còpia de *GCB II sobre la qual es va fer la traducció; en el cas de no posar cap número és perquè no faig referència a cap redacció en particular.

o invencions. També en aquests casos, però, el text historiogràfic pot ser important perquè, en tant que baula d'una cadena evolutiva, aporta un altre tipus d'informació, no directament útil a la història evenemençial, i tanmateix igual d'important. Ara, és d'interès des del punt de vista de l'evolució de la mentalitat o de les idees polítiques, perquè pot ajudar a comprendre transformacions en la concepció del poder o en la percepció de la monarquia i de l'estat; ara, perquè és etapa d'un procés cultural, que té la seva rellevància bé a l'interior de les modificacions de les categories historiogràfiques, bé per la possible influència que pot tenir sobre altres formes culturals.

De fet, GCB II representa un moment d'inflexió determinant, i diria decisiu, en l'evolució dels models historiogràfics de la Corona d'Aragó, sobretot els catalans, com veurem més endavant.² Però, GCB II és també molt important com a model lingüístic i estilístic, pel fet d'ésser un dels més antics textos en prosa catalana, ja que es remunta al 1268-1269. En aquest aspecte, també, s'ha vist perjudicat per uns estudis lingüístics, o estilístics, que han privilegiat altres tipus de textos i, sobretot, per la presència de Ramon Llull, tot sovint declarat el pare de la prosa catalana. Però s'ha de dir que GCB II, a banda de més antic que l'obra del beat, és també mostra d'un estil molt més refinat i acurat, narrativament fàcil i clar, i moderadament, però sensiblement, influenciat per la sintaxi llatina del model. Des d'aquest punt de vista, i considerada la seva àmplia difusió, sobretot en medis cancellerescos i, de retruc, historiogràfics —pensem només en Desclot o Pere III—, hem de veure GCB II com una pauta fonamental en l'establiment i en l'evolució de models d'escriptura en prosa catalana, juntament amb la influència de la prosa cancelleresca,³ molt més important i determinant que l'obra de Llull, de circulació força més marginal respecte als centres d'elaboració dels models literaris, i molt menys acurada estilísticament.⁴

¶² L'Aragó no sembla participar directament d'aquesta evolució, per mantenir-se més fidel a models que podríem definir de solidaritat hispànica, com mostren el *Liber regum*, d'inici del segle XIII, una versió de Rodrigo Jiménez, la *Estoria de los godos*, de 1252-1253 o la *Crónica de los estados peninsulares*, o *Crónica navarro-aragonesa de España*, com proposa dir-li Diego Catalán, de 1305. La historiografia aragonesa és un camp encara en bona mesura per estudiar. ¶³ Vg. Cingolani 2006

per aquest problema respecte a Desclot. ¶⁴ L'únic prosista d'una certa rellevància que conegui o utilitzi Llull abans de Joanot Martorell és, al meu coneixement, Ramon Muntaner, que ho fa sobretot, i de manera força limitada, per qüestions ideològiques, (vg. Cingolani 2006a: 174-176, i 2007a: 162-164), el qual no és, ni de bon tros, persona de cultura elevada; i el mateix Martorell el sotmetrà a una profunda revisió estilística en clau classicista.

Fins al moment, de GCB II se saben molt poques coses: malgrat els dubtes que encara guardava Massó, ja Barrau havia demostrat que és traducció d'una versió llatina intermèdia perduda (*GCB II). Però, els comentaris textuais i de fonts de Barrau són fets respecte a GCB I o a GCB III, no pas a GCB II, i molt essencial és l'anotació de Massó, així que tampoc és del tot clar com va ser redactada aquesta versió llatina intermèdia perduda, model de la catalana, ni quines són exactament les seves fonts i les seves innovacions. No s'ha plantejat mai on es va fer la traducció, ni per qui o per què, ni s'ha intentat definir més en detall la seva difusió i circulació. És a dir, que no són clares les relacions de GCB II amb Ripoll, on es varen escriure GCB I i GCB III i on, hem de creure, es va redactar *GCB II; com tampoc no s'ha redactat un *stemma* que il·lustri les relacions entre els diferents testimonis, inclosos aquells amb l'original llatí; ni, finalment, s'ha intentat investigar la història de la transmissió del text, a part, i molt recent, l'estudi que detalla la composició, i el significat, dels mss. A, el *Llibre dels Usatges* de Ramon Ferrer, i B, el *Llibre Verd* de Barcelona.⁵

Aquí es presenta una nova edició crítica, per primer cop sobre tots els manuscrits coneguts, i un extens comentari, que espera respondre almenys a algunes de les preguntes acabades de formular. En aquest cas em limitaré a comentar textualment GCB II, fent només referència a problemes històrics i historiogràfics de gènesi i composició del text. Ja que molts d'aquests són principalment pertinents a la versió primitiva —en què s'estableix el model general, la tipologia i quantitat de notícies donades—, el comentari més detallat el donaré en l'edició crítica de GCB I (MHCA, 4), a la qual faig referència implícita, sense repetir-me cada vegada, només apuntant algunes qüestions d'interès més general. Contràriament al costum, iniciaré l'exposició no amb la interpretació del text, sinó amb l'anàlisi de la tradició manuscrita. La raó d'aquest comportament rau en el fet que les dades provinents d'aquesta anàlisi són fonamentals de cara al comentari del text, i a la seva contextualització històrica, així per claredat expositiva i per no haver-me de repetir, seguiré aquest camí.

¶⁵Vg. *Llibre Verd* 2004.

LA TRADICIÓ MANUSCRITA

1. L'única edició fins ara disponible de les *Gesta* en català era la de Massó Torrents de 1925. Massó coneixia els mss. A, B, C, D, E i F, però només va utilitzar per a la seva edició els primers quatre, fet que el limità molt en la tasca de poder establir un text crític fiable.⁶ Al meu coneixement, els mss. de les *Gesta* catalanes són deu, i són els següents:

A: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona 1G-9, antic L-9, ff. 22r-27v, conegut com el *Llibre dels Usatges* de Ramon Ferrer, els ff. 1r-131r varen ser copiats el 1346, mentre els ff. 131r-234 es remunten a entre 1351 i 1365; és un còdex de pergamí de 372 × 270 mm a dues columnes, amb rúbriques vermelles i caplletres il·luminades als ff. 30r, 41r i 57r; a més de GCB II conté la *Cronica Comunia*, els *Usatges de Barcelona*, i un recull de constitucions de Catalunya; ofereix el text complet.⁷

B: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona 1G-10, antic L-10, ff. 26v-33v, és el *Llibre Verd I* de Barcelona, de 1346; còdex de pergamí de 385 × 275 mm a dues columnes, rúbriques vermelles i nombroses il·luminacions; el contingut és el mateix d'A.⁸

C: Biblioteca Universitària de Barcelona 759, antic 21-2-17, ff. Ir-Xr de la numeració antiga, 9r-18r de la moderna, caps. [I]-[XXII], sec. XIV segona meitat, còdex en paper de 295 × 225 mm, el text és seguit per Desclot, del qual és el ms. H, i per Muntaner, del qual és el ms. E.⁹

D: Biblioteca Nacional de España 647, antic G-160, ff. 3r-13r, caps. [I]-[XXII], sec. XIV segona meitat, còdex en paper de 265 × 185

¶ ⁶ Massó descarta correctament F en tant que *descriptus* per C, però ni posa les variants d'E en aparat, i es limita a il·lustrar-ne unes particularitats a la introducció. Massó creia que E «procedeix tal vegada d'una còpia executada al dictat seguint un text que s'assemblava a C» (*Gesta* 1925: lx), i afegeix «anotarem les lliçons més característiques i les principals supressions, dient ben de pressa que cap d'aquestes tenen la més mínima importància, i, per això, no les hem aprofitades per l'establiment del nostre text, essent la major partida dolents o capricioses» (p. lxi). Al contrari, el ms. E, juntament amb L, és instrument fonamental de control de la lliçó d'A i B. Per fer-se una idea dels límits de l'edició

de Massó Torrents, sigui prou amb dir que Barrau Dihigo nota uns errors de GCB II respecte a GCB I i GCB III (*Gesta* 1925: lli, n. 1), ara bé, almenys la meitat d'aquests errors no són de GCB II, sinó de l'edició de Massó. ¶ ⁷ Descripció detallada a *Llibre Verd* 2004: 35-39; i a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1019.html>. ¶ ⁸ Descripció i estudi a *Llibre Verd* 2004: 40-51; i a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1020.html>; hi ha edició facsímil *El Llibre Verd de Barcelona*, Barcelona, Base, 2005. ¶ ⁹ Descripcions a *Gesta* 1925: lix, Rossell 1958: 2, 301-304, i a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1227.html>.

mm., el text és precedit pels *Annals de 1285* i seguit per Desclot, del qual és el ms. D.¹⁰

E: Biblioteca de Catalunya 485, ff. 291r-294v, fragment, caps. [I]-[XVII,1], sec. XVin., còdex de paper de 290 × 210 mm, entre molts altres textos conté les constitucions de Catalunya, els *Usatges*, el *Cronicó* de Mascaró, unes *Profecies* d'Anselm Turmeda, i la versió primitiva de la *Crònica d'Espanya*, amb el títol *Status Yspanie a principio usque nunc*, de la qual és el ms. A.¹¹

F: Arxiu de la Corona d'Aragó Mercè 90, còpia de C de fra Manuel Marian Ribera, sec. XVIII, és el ms. N de Desclot.¹²

G: Biblioteca de Catalunya 943, ff. IIIIr-XIIIv, caps. [I]-[XXII], sec. XIV segona meitat, còdex en paper de 400 × 285 mm, el text és precedit pels *Annals de 1285* i és seguit per Desclot, del qual és el ms. V, havia pertangut a Zurita.¹³

H: Escorial, Real Monasterio O.I.12, ff. 1r-9v, fragment, caps. [XVIII,10]-[XXIV], sec. XIV, còdex en paper de 302 × 215 mm, conté també els *Usatges de Barcelona*, un recull de constitucions i els *Annals de Barcelona de 1298*.¹⁴

I: Biblioteca Nacional de España 13028, ff. 198r-205v, còpia de H de Francesc Pérez Bayer de 1778.¹⁵

L: Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona M-2, ff. 238r-261v, sec. XV, còdex en paper de 280 × 205 mm, conté també els *Usatges de Barcelona* i un recull de constitucions.¹⁶

2. La versió catalana de les *Gesta comitum Barcinonensium* (GCB II) és traducció d'una versió llatina, definida intermèdia (*GCB II) de la qual no ha sobreviscut cap testimoni. Aquest fet pot ésser relativament senzill d'explicar: la confecció de *GCB II depenia d'un possible encàrrec, com

¶ ¹⁰ Descripcions a *Gesta* 1925: lix, Domínguez 1931: 16, i a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1440.html>. ¶ ¹¹ Descripcions a *Gesta* 1925: lix-liii, i a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1007.html>. ¶ ¹² Descripció a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1978.html>. ¶ ¹³ Descripció a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1163.html>. Massó donava la sigla G a un manuscrit perdut testimoniat per un inventari del 1424, *Gesta* 1925: lxiii. ¶ ¹⁴ Zarco 1932: 68-69, i a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1018.html>. ¶ ¹⁵ Descripció a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/2091.html>. ¶ ¹⁶ Descripció a BITECA, <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BITECA/1014.html>.

veurem, així que podem creure que el text redactat a Ripoll no va ser transcrit en un manuscrit per conservar, que hauria hagut de ser possiblement, ateses les dimensions del text, un còdex miscel·lani semblant al que contenia GCB I, la redacció primitiva, fet que en podia assegurar la conservació també quan hagués passat l'interès pel text. A més, podem pensar que aquest manuscrit, l'original de la versió llatina de *GCB II, va ser utilitzat com a base per a l'elaboració de la redacció definitiva (GCB III). Un cop completada almenys la primera revisió d'aquesta, entre 1276 i 1285, si no el text complet, després de 1299,¹⁷ l'original de *GCB II quedava del tot superat per un text millor i més ampli, pel que feia a la seva utilitat historiogràfica; i havia de ser d'escàs interès en tant que còpia de treball plena d'apunts, notes i guixades allà on s'havia reelaborat el text. Que pot ser així, ho mostra també el fet que GCB I va mantenir una certa vigència, va ser completat copiant el final de *GCB II (vg. notes a GCB II [XXIV]), i encara amb algun retoc estilístic (vg. nota a [III, 3]), i va ser consultat per la composició de GCB III. D'aquesta manera l'exemplar de Ripoll, *GCB II, es va perdre.

Un problema, però, hi és: hi va haver algun altre exemplar de *GCB II? Per poder solucionar aquest dubte, se n'ha de plantejar i resoldre un altre: on es va dur a terme la traducció? En el cas aquesta s'hagués fet a Ripoll mateix, possiblement s'havia fet sobre el mateix original de *GCB II, consideració que portaria a excloure la còpia d'altres manuscrits del text llatí; al contrari, en el cas aquesta s'hagués completat a Barcelona, s'haurà de creure que a Ripoll es va copiar un exemplar de *GCB II per enviar a la capital del Principat (*GCB II,a). Aquest segon manuscrit, també, s'hauria perdut, sigui a causa dels accidents de la història, sigui per l'escàs interès que podia presentar el text llatí un cop feta i difosa la versió catalana, GCB II, i escrit el *Libre dels reis* (vg. MHCA, 2).

Hi ha una sèrie de raonaments que es poden fer que permetran donar una resposta, al meu entendre raonable, a aquestes preguntes. Com mostraré més endavant, hi ha una sèrie d'errors que uneixen tots els testimonis de GCB II, errors que revelen clarament la presència d'un arquetip; alguns d'aquests errors podrien ser de traducció, i han de pertà-

¶¹⁷ Per les diferents etapes d'elaboració de GCB III, vg. Cingolani 2006a: 156-164 i Cingolani 2007a: 146-153.

nyer, doncs, a l'original de GCB II, altres són errors de transmissió que es poden haver introduït en qualsevol moment de la tradició, entre la confecció de l'original de *GCB II, que no contenia aquests errors ja que el text de GCB III que en depèn n'és exempte, i la còpia de l'arquetip de la traducció catalana. El que es tracta d'esbrinar és si aquests errors depenen de l'original de GCB II, de l'arquetip de la tradició, en el cas que aquest sigui diferent de l'original, o ja podien ser presents en l'exemplar en llatí del qual es va traduir. Les conseqüències de l'una o l'altra possibilitat portaran a definir si hi va haver més d'un manuscrit del text llatí, si la traducció es va fer a Ripoll o a Barcelona, i si l'arquetip es correspon a l'original, o no. Si es demostra que l'original de GCB II correspon a l'arquetip, i que aquest ja contenia els errors, s'haurà de pensar que la traducció va ser feta a Ripoll: sobre l'original de *GCB II es va fer amb unes certes presses la traducció, i els errors s'haurien introduït entre aquest moment i el de posar en net el text de la traducció per ser enviat a Barcelona. Al contrari, si es pot demostrar bé que els errors ja havien de ser presents a l'exemplar llatí, o bé que l'original de GCB II és un còdex diferent de l'arquetip, en aquest cas podrem pensar, primer, que a Ripoll es va fer una còpia de *GCB II, que aquesta va ser enviada a Barcelona on, en un lloc per determinar, es va fer la traducció; segon, que d'aquest original de GCB II es va fer una còpia, l'arquetip que és a l'origen de tots els manuscrits conservats.

Només l'examen de la *varia lectio* dels mss. conservats de GCB II no permet de treure conclusions clares: no es pot anar més enllà de constatar l'existència d'un arquetip que és a l'origen de tota la tradició manuscrita, i que són presents uns errors, o imprecisions, en la traducció. Només amb aquesta operació, res, al meu entendre, no permet d'aclarir ni si aquests errors es van introduir al moment de posar en net la traducció, és a dir de confeccionar el manuscrit del qual depenen tots els altres; ni si l'original es correspon a l'arquetip, o no; ni, finalment, si alguns d'aquests errors podien ser presents en el model llatí del qual es va traduir.

Sortosament, hi ha un altre text que ens permet un control i pot ajudar a fer almenys una mica de llum sobre aquesta complexa qüestió, i aquest text és el *Libre dels reis* (a partir d'ara LR), ja que un dels textos que el constitueixen és una remanipulació de GCB II; la remanipulació és operada massa en profunditat per poder utilitzar LR com un manuscrit més de cara a la fixació del text de GCB II, però és encara molt útil com a instru-

ment de control.¹⁸ Es tractarà de veure a quin punt del *stemma* se situa LR i si la seva posició estemmàtica aporta elements útils per a la discussió. En primer lloc, doncs, es tracta de comparar el text de LR amb el de GCB II —i amb el de les versions en llatí, GCB I i GCB III—, per veure si aquest conté, o no, el errors d’arquetip. En el cas que no els contingui, ens peme-
trà d’aclarir almenys alguns aspectes de la qüestió suara plantejada.

3. Examinem, doncs, aquells errors que permeten determinar l’existència d’un arquetip, comparant-los amb la lliçó presentada per LR i amb GCB I o, segons el cas, GCB III.

[IV] 1. 5 e fo sebolit
LR [85] e fou sebullit en lo monastir de Ripoll
GCB III, 26 et sepultus in monasterio Riuipulli

[IX] 1. 2 pus fort batayla
LR [115] hac tan gran batalla
GCB III, 29 nimis durum habuit bellum

[XI, 1] 1. 4 <Oliba> hac lo comtat de Besuldó.
Aquest cas és complicat pel comportament anormal de LR, vg. les notes corresponents. A LR trobem en un primer moment [97] que és correctament Bernat qui succeeix, mentre més endavant [119] en un capítol ple de confusions, que és Oliba a succeir al comtat de Besalú. Potser, hauríem de creure que a O, o potser, millor, a *GCB II,a, hi hagués el nom d’Oliba afegit al marge o a l’interlínia, que d’aquí hagués entrat a text a GCB II i hagués engendrat la confusió de LR, que porta a ulteriors notables confusions i reordenacions als seus testimonis.

[XI, 3] 1. 5 Berenguer Guiffre
LR [121] Bernat Guiffre
GCB I [XI, 2] Bernardum Guifredi

[XII, 2] 1. 3 e moren
LR [126] mor-ne
GCB I [VII, 3] matres [...] interficiunt

¶ ¹⁸ Abans de poder aclarir la unitat de composició de LR (vg. Cingolani 2005-06, i més endavant), havia anomenat aquesta remanipu-

lació GCB IV, vg. Cingolani 2004. L’edició de LR correspon al proper volum d’aquesta sèrie, MHCA, 2.

[XII, 2] 1. 4 Almoch
LR [126] Almodis
GCB I [VII, 3] Adalmoim

[XIV, 1] 1. 3 Guillem Tron
LR [158] Guillem Bernat Gras
GCB I [X, 3] Guillemus Bernardi cognomento Crassus

[XV, 1] 1. 1 devant dit Guiffré, comte de Cerdanya
LR [130] damunt dit Giffré comte de Sardanya, fou comte son fill
en Ramon Giffré
GCB I [XI, 2] Guifredo vero successit Raimundus Guifredi comes
filius eius

[XV, 1] 1. 3 <Enrich>
LR [130] *om.*
GCB III, 35 *om.*

[XVIII, 6] 1. 2 e tota la terra tro a Saragossa
LR [155] tota la terra qui és entorn ·I· riu qui ha nom Segra fins
a Saragoça
GCB I [IX, 5] et plurima castra circa litus Hyberi amnis, a Tortosa
usque Cesaraugustam

[XVIII, 7] 1. 7-9 castell de fust molt meraveylós sobre Rodes, e·l
qual foren CC cavalers e molts d'altres armats qui sabien de fet
de mar, e per lo flum
LR [167] un castell de fust fort meravellós sobre rodes en manera
de carretes. En lo qual castell estaven bé ·CC hòmens cavallers,
e molts d'altres hòmens armats, los quals sabien lo feit de la mar,
e per lo flum de Rose
GCB I [IX, 4] castrum ligneum, mirabile auditu, supra Rodani flu-
vium construxit ac CC^{tis} militibus necnon et aliis armatis reple-
tum peritis viris, tam navigio quam per ripas fluminis illud cum
funibus trahendo, ac paulatim per fluvii alveum dimitendo
Aquest cas és complicat perquè LR presenta la doble possibilitat, vg. nota al
text. Per un costat s'equivoca dient que el castell anava sobre rodes, i expe-
cifica «en manera de carretes», per l'altra manté la lliçó correcta que era un

castell fluvial que navegava en el Roine. Haurem de pensar que LR reintrodueix *Rose* per qualificar el riu, així que es tractaria d'un error de traducció, i no de còpia de l'arquetip.

[XX, 5] l. 3-4 comanà molts castells forts en aquella frontera al rey de Castela e ha alguns castalans, los quals castells alguns castellans feelment tengren longament

LR [148] ell li metria alguns castells forts en penyora, los quals eren en la frontera de Castella, e comanà'ls a alguns castellans qui'ls tengren feelment lonch de temps

GCB III, 44 municiones plurimas regni Castelle Castellanis omissis Aragonensium fidei comendauit

Aquesta secció de LR és molt remanipulada respecte a GCB II, i el fragment no és comparable mot a mot, tanmateix el text de LR és perfectament lògic i permet entendre un error en el de GCB II.

[XXI, 1] l. 3 El qual [estant poch], vench a Barcelona Ramon Berenguer

LR [161] romàs fadrí [...] Lo qual se vench en Barchelona

GCB III, 46 Verum ipse Ildefonsus, post mortem patris remansit aliquantulus puerulus, et Raimundus Berengarii [...] peruenit Barchinonam

[XXI, 3] l. 6-7 baares del rey ocieren en Bertran den Balç

LR [161] traydors e bares d'en Ramon Berenguer ocieren en Bertran dal Baus

GCB I [XIII, 3] Raimundo Berengarii a quibusdam proditoribus, sub die sancto Pasche, occisus fuit

Qui mor és Ramon Berenguer IV de Provença, com correctament a GCB I i GCB III. Això vol dir que l'original de *GCB II no presentava error. Aquest es va introduir, possiblement a l'exemplar llatí sobre el qual es féu la traducció, demostrant-ne l'existència; LR sembla mantenir l'error original que GCB II redueix, eliminant el nom del comte, i mantenint l'equivocació en el nom del mort.

[XXI, 3] l. 13 e no'l gosà combatre

LR [163] E'l dit comte de Tolosa no'l gosà combatre

GCB I [XIII, 7] et ipse Raimundus comes numquam ausus fuit per totam terram suam illum expugnare

[XXI, 5] l. 11 no poch aportar
LR [168] que no poch aportar
GCB I [XIII, 10] quosdam nullo modo ad tam magnum et obti-
mum actum convenire potuit

[XXII, 3] l. 4 E Innocent papa III, pensan [en el dit rey] compli-
ment de tots bens
GCB III, 51 Verum Innocentius papa tertius, cernens in dicto rege
bonorum omnium complimentum

Com s'ha pogut comprovar, en tots aquests casos, excepte els comentats expressament, la lliçó de LR bé és més correcta, bé, i més, es correspon a la presumible de *GCB II, atesa la coincidència amb GCB I o GCB III, tot i els eventuais necessaris canvis deguts a la traducció. D'aquesta manera em sembla que ja es poden donar unes quantes conclusions: en primer lloc, s'ha demostrat que hi ha un arquetip i que aquest és diferent de l'original, original que havia de ser conservat a Barcelona, ja que d'aquest depén LR, text absolutament arrelat a la capital i que és difícil imaginar escrit en una altra localitat. Demostrat aquest fet, i d'acord amb els arguments expressats al començament, també hem de creure com a hipòtesis més econòmica, doncs, que de l'original de *GCB II, guardat a Ripoll, es va fer un còpia per a enviar a Barcelona (*GCB II,a) i que a la mateixa capital es va dur a terme la traducció. Aquesta segona conclusió em sembla reforçada per la presència de possibles notes al marge i dobles lliçons, de les quals no queda rastre a GCB III, que de l'original de *GCB II depén, i que només es poden atribuir a una segona còpia.

Un cop acabat de dibuixar el *stemma* podré intentar de definir amb més precisió el lloc de conservació dels diferents testimonis i proposar hipòtesis sobre qui va comissionar la redacció de *GCB II que engendrà la seva traducció al català, i on es va fer la traducció.

4. Un cop individuada l'existència d'un original (O) i d'un arquetip (ω) s'ha de dir que els manuscrits es deixen agrupar en dues famílies: la família α , formada pels mss. A, B, E, L i la β , formada pels mss. C, D, F, G, H i I.

La família α .

L'existència d'aquesta família és clarament demostrada per una sèrie d'errors comuns:

[II,2] 1. 5 ABEL *om.* fo pres lo comte e

[II,2] 1. 6 ABEL *om.* en Jaufre Pelós

[II,2] 1. 6 ABL volén estorçre, E volent storse, CDG volent-se estorçre, vg. *lat.* volens se de sua captione ulcisci

[III,1] 1. ABEL *om.* Del qual infant, lo comte de Flandres

[X, 2] 1. 2 ABEL altre; CG l'altre

[XIII, 3] 1. 1 ABEL *om.* comtat

[XIII, 3] 1. 2 ABEL *om.* a destrènyer

[XVI, 2] 1. 2 ABEL *om.* germà

[XVII, 1] 1. 1 ABEL e·ls (E *om.*) rics hòmens e tots los nobles altres (E altres nobles), CDG e nobles e rics hòmens e tots los altres, vg. *lat.* magnates ac nobiles

El manuscrit E depèn de α , i afegeix molts errors singulars; mentre A, B i L depenen d'un altre ms. interpòsit γ :

[III, 1] 1. 3 ABL li (B lo, A lo *corregit en li*) havia, CDEG los agués

[III, 1] 1. 6 ABL de vils vestedures vestit, CDEG vestit de vils vestedures

[III, 1] 1. 8 ABL apelats, CDEG apellà

[III, 1] 1. 9 ABL *om.* fo per ells

[III, 1] l. 11 ABL *om.* E ell pres (...) presència d'ells

[III, 2] l. 3 ABL *om.* féu matrimoni solempnialment

[III, 4] l. 5 ABL *om.* de la senyoria (...) Barcelona

[V, 1] l. 1 ABL *om.* Mir

[VII, 1] l. 6 ABL *om.* Oliba

Sembla que es pot definir γ com exemplar ja enllestit amb un cert caràcter d'oficialitat, tal com assenyalen nombrosos fets de presentació i titulació de l'obra i dels apartats, com, per exemple, els títols a uns capítols [IV] «Del comtat de Barchelona», [VIII] «De Barçelona», [X] «De Barcelona», [XI] «De Besuldó», [XII] «De Barcelona», [XIII] «D'Urgell», [XIV] «De Besuldó», o alguns apartats copiats amb tinta vermella, com l'[I] i el [XX, 7].

Al seu torn, A i B, depenen d'un ulterior interpòsit, ζ ; aquest fet és ja prou evident per les mateixes condicions externes de confecció dels dos mss. bessons, de les quals parlaré més endavant, i per la presència del títol general *Cronica comitum Barchinone et regum Aragonum*, així que no més aportaré pocs errors que ho demostren:

[I] l. 1 AB *om.* Aquest libre mostra veritat

[II, 2] l. 4 AB acordadament a Narbona

[III, 2] l. 2 AB hac, CDGEL havia; AB *om.* segons

[III, 3] l. 4 AB sal, CDGL salvant

[XI, 1] l. 1 AB comte, CEGl comtes

[XI, 2] l. 1 AB monge de Ripol e abat, CEGl monge e abat de Ripol

[XI, 2] l. 7 AB A Cuixà, per ço com aquí morí, fo sebollit, CEGl Fo sebollit a Cuixà, per ço com aquí morí

[XV, 3] 1. 3 AB *om.* fo molt bon hom d'armes e

[XV, 3] 1. 5 AB Ripol, CDEGL Trípol

[XVII, 1] 1. 4 AB Milan, CDEGL Millau

[XX, 7] 1. 3 AB dona regina, CDGHL dita regina

[XXI, 10] 1. 3 AB *om.* de

[XXI, 10] 1. 7 AB *om.* del rey

[XXII, 10] 1. 9 AB *om.* ab gran desonor

La família β .

L'existència d'aquesta família és també clarament mostrada per una sèrie d'errors conjuntius que uneixen els mss. CDGH:

[XX, 5] 1. 17 CDGH *om.* e morí

[XX, 6] 1. 3 CDGH *om.* ni

[XXI, 1] 1. 2 CDGH moltes e de coses

[XXI, 2] 1. 4 CDGH poblà e millorà molts, vg. *lat.* populavit

[XXI, 6] 1. 4 CDGH Catalunya, ABL Catalaiub

[XXII, 2] 1. 3 CDGH *om.* En

[XXII, 7] 1. 4 CDGH Follit, AB Fobit

El ms. H, que pel seu compte introdueix nombrosos títols de capítols, és un ms. fonamental perquè, pels últims dos capítols de GCB II, és l'únic testimoni a més de ABL i permet de controlar-ne i corregir-ne el text, sovint incorrecte.

De β depenen H, del qual és còpia I, i δ . Unes quantes variants permeten determinar clarament l'existència d'aquest altre testimoni:¹⁹

[I] 1. 5 CDG qui són estats (C feyts) per comtes e per reys; ABL que han estats fets per reys e per comtes, vg. GCB III, 23 quae fuerunt facta per reges [...] et per nobiles

[II, 1] 1. 2 CDG avia, ABEL era, vg. GCB III, 23 fuit

[II, 2] 1. 4 CDG trasch, ABL treyta, E treta, vg. GCB III, 23 educto

[III, 3] 1. 6 CDG *om.* negú

[IV] 1. 5 CDG DCCCCXII, ABEL DCCCC e XII, vg. GCB III, 24 DCCCCXII

[V, 2] 1. 1 CDG *om.* e en tutela

[XVI, 2] 1. 1 CDG *om.* major

[XVII, 4] 1. 2, CDG los quals (DG lo qual) instituí après si hereus, ABL quos instituit post se heredes

[XVIII, 1] 1. 5 CDG *om.* de cors e; CDG *om.* avinent

[XVIII, 3] 1. 2 CDG e ab ajuda de genoveses per terra e per mar, ABL n'Amfós per terra, e ab ajuda de genoveses per mar

[XX, 2] 1. 2 CDG *om.* qui és apellat

[XX, 2] 1. 4 CDG *om.* aquest (...) Aragó

[XXI, 5] 1. 10 CDG *om.* per tot son regne

[XXI, 6] 1. 4 CDG *om.* aquí en Jhesuchrist

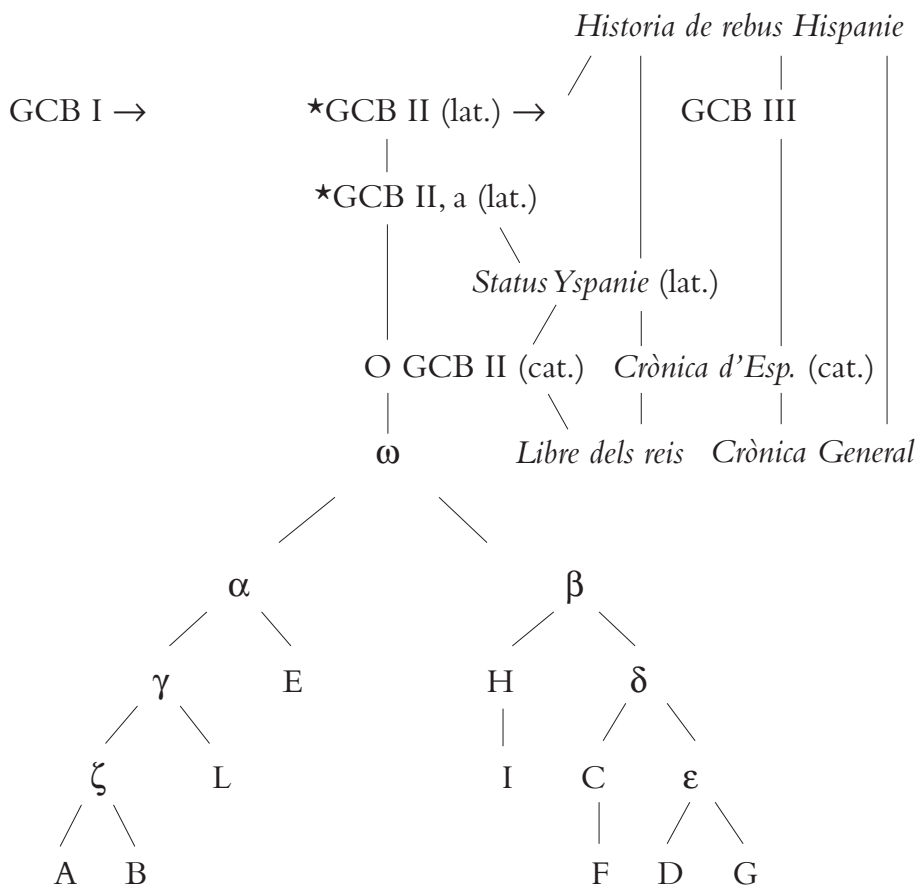
¶¹⁹ Considerada l'absència de H per a tota la primera part del text és possible que algunes d'aquestes lliçons siguin de β i no pas de δ .

[XXII, 3] 1. 2 CDG *om.* de la fila

[XXII, 7] 1. 6 CDG Londres, ABHL Londres, vg. GCB III, 52 Landes

Finalment, D i G depenen d'un ulterior interpòsit, ϵ , fet que revelen innumbrables *lectiones singulares* d'aquesta parella de bessons, que tenen el mateix contingut: *Annals de 1285*, dels quals són els únics testimonis, GCB II i Desclot, així que m'estalviaré de proporcionar més arguments.

Es pot dibuixar així el següent *stemma codicum*, lleugerament simplificat pel que fa a les relacions entre les redaccions llatines —ja que la part final de GCB I depèn de *GCB II, i GCB III, tot i manipular *GCB II, també torna a controlar GCB I—, que integra ja els arguments de relacions amb altres textos desenvolupats al següent apartat:

5. Per tal de poder contestar les preguntes formulades al començament, i, també, per donar la major concreció històrica possible al *stemma*, i, doncs, a la tradició i difusió de GCB II, és necessari, ara, intentar de situar en l'espai barceloní la major part possible dels testimonis, tant els conservats com els perduts. Comencem examinant la família α .

És probable que l'administració ciutadana fos interessada en el text, ja que és el 1265 quan s'estableix i consolida el Consell de Cent. Hi ha un cert nombre d'indicis que deixen creure que el ms. α fos conservat a l'escrivania municipal —on havia de ser conservat també el model de les nombroses sèries d'annals de la família *Barcinonense* (vg. MHCA, 5)—, escrivania que sabem que existia des de ben aviat, ja que al 1269 ja disposava d'un cartulari, ara perdut, o *Llibre de les lleudes de la ciutat* (vg. *Llibre Verd* 2004: 21). Aquest primer exemplar de la crònica diria que va arribar a l'escrivania cap al 1270 i anava acompanyat d'uns annals; en un segon moment se'n va treure una altra còpia, el ms. γ ; aquest exemplar, com hem vist, ja portava alguns elements redaccionals, com uns apartats copiats en vermell i un quants títols de capítols, que duen a pensar que seria un manuscrit amb un cert caràcter d'oficialitat, caràcter que, possiblement, faltava a α . Més endavant, intentaré formular unes altres hipòtesis més precises sobre la col·locació d'aquests dos exemplars.

Hi ha uns elements de la tradició manuscrita de GCB II, i dels textos que l'acompanyen, que em permeten assegurar aquesta hipòtesi; és a dir que el subarquetip α ha de ser localitzat a les oficines del Consell de Cent, i que hi arribà molt aviat, tot just acabada de fer la traducció. Malgrat que els dos testimonis més antics de la redacció catalana de GCB II no es remuntin més que al 1346 —manuscrits que són el *Llibre dels Usatges* de Ramon Ferrer (ms. A) i el primer volum del *Llibre Verd* (ms. B)—, en aquests dos manuscrits la crònica és acompanyada per una versió a ells pròpia d'annals de la família *Barcinonense*, la *Cronica comunia*, que justament acaba el 1270,²⁰ mentre els altres textos que els precedeixen prologant els cartularis, en concret les llistes de papes i emperadors, són actualitzats fins a l'època de la còpia. Només aquest element, potser no seria suficient, si no tinguéssim unes altres dades que, al meu entendre, em confirmen en la hipòtesi. En primer lloc, els altres testimonis

¶²⁰ Sempre que es parla d'annals catalans o són presents citacions, he de remetre a les edicions completes, amb detallats estudis introductoris, que n'estic preparant al volum MHCA, 5.

que pertanyen a la mateixa branca de la tradició manuscrita, els mss. E i L, són també manuscrits que contenen una gran col·lecció de constitucions i privilegis. En segon lloc, al *Llibre Verd primitiu* (ACHB 1G-8), començat cap a 1314,²¹ és present un altre testimoni de la família *Barcinonense* d'annals, que també s'acaben el 1270 (els *Annals de Barcelona de 1270*), i que són indubtablement connexos a la *Crònica comunia*, com mostra una sèrie d'errors propis a aquestes dues sèries.²²

La presència d'annals del mateix subgrup, dins de la família *Barcinonense*, als tres grans cartularis oficials on es recollien les constitucions i els privilegis concedits pels reis d'Aragó del casal de Barcelona, i de GCB II a dos d'aquests, A i B, més els mss. E de la Biblioteca de Catalunya i L de la Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats, tots relators de textos jurídics, els originals dels quals es conservaven a l'arxiu de l'escrivania municipal, em permet pensar que justament l'original d'aquest subgrup d'annals i un exemplar de GCB II es conservarien al mateix arxiu.

El 1346, els consellers de la ciutat, «attendentis quod liber privilegiorum civitatis Barchinone vocatus lo libre vert [el *Llibre Verd primitiu*] non erat plene perfectus neque ordinatus nec correctus ut decebat» —de fet és ple d'errors, que successius copistes s'encarregaren de corregir—, encomanen a Ramon Ferrer, notari de Barcelona i escrivà del Consell, de dur novament a terme la tasca «quoque valde conveniebat consilio dicte civitatis Barchinone habere librum usaticorum, constitutionum, pacium et treugarum, curiarum generalium Cathalonie ac privilegiorum specialium dicte civitatis, necnon et aliorum instrumentorum perpetualium dictam civitatem tangencium, bene completum, ordinatum et correctum» (*Llibre Verd* 2004: 58). Entre aquests instruments, Ramon Ferrer copià, o féu copiar, la *Cronica comunia*, versió readaptada, però no posada al dia, dels annals ja presents al *Llibre Verd primitiu*, i hi afegí GCB II. Possiblement, doncs, va fer treure còpia del ms. γ, ja sotmès, podríem dir, a un tractament editorial, ja que havia estat prèviament adaptat a les necessitats de formar part d'un llibre públic

¶²¹ Vg. *Llibre Verd* 2004: 32-35. ¶²² Per exemple, donar com a any de mort de Ramon Berenguer IV el 1167; la mort de Berenguer de Vilademuls a mans de Guillem Ramon de Montcada és entrada al 1093; l'expedició a Mallorca de Jaume I

és datada el 1236; mentre la conquesta d'Eivissa és datada el 1225; i a l'annal típic de la conquesta de Barcelona, tal com l'havia fixat el jutge Bonsom a l'inici del segle XI, escriuen que «intravit Lodovicus filius eius in Britania».

amb aquestes característiques, ja que s'hi havien afegit uns títols, les rúbriques i els passatges copiats en vermell, i el va fer copiar dues vegades, a A i a B.

La presència de diferents manuscrits tots relacionats amb l'escrivania del Consell de Cent, la podem explicar, possiblement, amb la complexitat adquirida per aquest organisme al llarg dels segles XIII i XIV; es pot, així, creure que un d'aquest manuscrits fos també dipositat a l'escrivania del racional del Consell de la ciutat.²³ Podria tractar-se de α , ja que d'aquest se n'havia tret còpia, el ms. γ , com hem vist, manuscrit que, atesa la seva oficialitat, s'hauria quedat a l'escrivania del Consell; i d'aquest n'hauria fet treure còpia, potser, Ramon Ferrer, si no és ell mateix que la va executar, atès que, ja a partir del 1336, havia rebut encàrrec de compilar rúbriques dels privilegis de la ciutat i organitzar la documentació conservada.²⁴ Més tard, utilitzaria el seu exemplar, ζ , per fer-lo copiar a A i B. Són hipòtesis que, en els detalls més concrets, són difícils o, de moment, impossibles de demostrar, i que, tanmateix, em sembla que permeten de fer encaixar les dades ofertes per la tradició manuscrita, i el *stemma*, amb el que sabem del primitiu funcionament organitzatiu de les diverses oficines del Consell de Cent.

La col·locació física del ms. β és més difícil de concretar, però hi ha elements que donen pistes útils per formular hipòtesis sobre aquest manuscrit o, com a mínim, el ms. δ . Aquest últim manuscrit perdut havia de ser constituït per GCB II seguit de la *Crònica* de Desclot, ja que els tres manuscrits que en depenen presenten aquesta composició; per la seva banda, C fou ulteriorment continuat també amb la *Crònica* de Muntaner, mentre D i G obren amb els *Annals de 1285*, que havien de ser ja presents a ϵ . H, al contrari, és un manuscrit miscel·lani, però igualment amb un contingut pràctic molt marcat: després de GCB II, i no sabem si abans hi havia algun altre text, segueixen els *Usatges de Barcelona*, constitucions i privilegis, els *Annals de Barcelona de 1298* i altres constitucions. És a dir, que el manuscrit és un promptuari d'història i de dret, semblant a E i L, que recull els principals instruments del dret català, i ciutadà, i uns textos de referència, GCB II i annals, que permetien de situar en el temps els comtes i monarques que els havien promulgat. Tenint en compte aquest aspecte, i la procedència de Desclot, membre

¶²³Vg. *Llibre Verd* 2004: 23. ¶²⁴Vg. *Llibre Verd* 2004: 22-23.

de la cancelleria reial, no em sembla massa agosarat pensar que el ms. β fos dipositat a la cancelleria reial, així com el ms. δ ; aquest potser en un altre local, donada l'evolució de la burocràcia reial, sempre més complexa a partir del regnat de Pere II, com, per exemple, a l'escrivania de ració.²⁵

El fet que els dos principals organismes administratius de govern haguessin rebut un exemplar de GCB II —i, almenys en el cas del Consell de Cent, molt aviat—, deixa creure que, així com passarà un segle després amb la *Crònica de San Joan de la Penya*, o *Crònica General* de Pere el Cerimoniós, rere aquesta dispersió hi hagués la intenció reial, en aquest cas de Jaume I. Com a conseqüència hauríem de situar a la cort —tot i la imprecisió del terme per aquesta època— l'arquetip ω , del qual deriven els dos mss. α i β . La hipòtesi té un raonable nivell de probabilitat, sobretot si considerem la possible vinculació de Jaume I amb la mateixa redacció de \star GCB II i posterior traducció de GCB II, possibilitat que analitzaré més endavant. Com ja he argumentat, al meu entendre, s'ha de veure la composició del *Llibre dels fets*, entre altres coses, com a resposta a GCB II, a la *Historia de rebus Hispanie* de Rodrigo Jiménez de Rada, arquebisbe de Toledo, text conegut a Catalunya com a molt tard ja al 1266, i al *Status Yspanie*.²⁶ Em sembla que no és massa agosarat pensar que el rei arribés a conèixer l'obra de Rodrigo, de la qual havia d'estar força insatisfet pel tractament que donava a la història dels seus reialmes, i del seu regnat en concret —trobo que és una sospitosa coincidència el fet que el mateix 1266 el rei Jaume aconseguís l'elecció a arquebisbe de Toledo del seu fill Sanç, després dels llargs anys de lluites a causa de la diòcesi de València. Aquesta insatisfacció l'hauria estimulat a conèixer des de més a prop la història del seu llinatge i, que sapigués o no de l'existència de GCB I, va demanar a Ripoll que l'informessin, atesa la condició de panteó comtal que tenia el monestir. Davant la petició reial, amb una certa pressa, es va reorganitzar, corregir i completar la vella redacció,²⁷

¶ ²⁵ Vg. Marta VanLandingham 2002; i està demostrat que Desclot va treballar a la tresoreria reial, vg. Coll 1991: 233-234; no sembla que es pugui atribuir cap manuscrit a les cancelleries aragonesa, valenciana o mallorquina. ¶ ²⁶ Els mesos de juny, juliol i agost de 1266 el rei estava estabament a Barcelona, mentre que els anys 1268-1269 el rei es mou molt, amb viatges fins a Montpel·lier i Toledo, vg. Miret 1918: 562. ¶ ²⁷ La redacció de \star GCB II és posterior al març de 1268, data de la mort d'Àl-

var I d'Urgell, esdeveniment més recent inclòs al text, i hauria d'haver arribat a Barcelona abans de final d'any, ja que és utilitzada al *Status Yspanie*, completat el mateix 1268 —tenint en compte que es feia servir l'estil de l'encarnació, podem arribar fins al març de 1269. El rei Jaume es mou constantment en aquest any, a part d'unes sis setmanes a València entre el 28 de març i el 7 de maig; al final de juny ja és ocupat en la complexa qüestió de la successió al comtat d'Urgell, vg. Miret 1918: 410 i 412.

que havia quedat aturada el 1218, a part de la inserció de notes cronològiques i glosses, i va ser completada —es diria irònicament— justament amb l'obra de Rodrigo Jiménez (*GCB II); se'n va fer una còpia i, abans del final de 1268, es va enviar al rei el manuscrit (*GCB II,a). Que la traducció es fes a Barcelona, i no pas a Ripoll, diria que ho demostra clarament el fet que l'anònim autor del *Libre dels reis*, segurament un barceloní molt interessat en la antiga història de la ciutat, depengués exactament de l'original, i no pas d'un altre testimoni situat en una branca més baixa del *stemma*.²⁸ El rei, doncs, en va encarregar la traducció al català, que ell mateix va fer copiar perquè en tinguessin un exemplar les escrivanies dels seus òrgans de govern.

Tanmateix, no sembla que a la cort hi fos l'original (O), sinó el ms. O. Això sembla comportar que la traducció no fou feta a la cort mateixa, ni que el rei l'encarregués a algun secretari o canceller, perquè, de ser així, l'original s'hauria d'haver conservat a la cancelleria, on, al contrari, pel que sembla, hi havia una còpia de l'arquetip. El que es tracta de precisar, aleshores, és el lloc on s'havia fet la traducció i es conservava l'original. Una cosa em sembla prou segura: aquest lloc no havia de ser la seu de Barcelona, i això es pot deduir, diria, almenys per dues raons. La primera, que el ms. E conté el *Cronicó* de Mascaró; Mascaró era un beneficiat de la seu barcelonina, però el model del qual copia el copista d'E era el subarquetip conservat a l'escrivania del Consell de Cent. Segon, l'anònim autor de LR, tant interessat per l'antiga, i mig llegendària, història de la ciutat no inclou cap notícia, ni que sigui la data de dedicació de la seu; i això em fa pensar que ni el ms. O fos a la seu, ni que l'autor de LR depengués d'aquest establiment eclesiàstic, perquè, de ser així, segurament hauria insertat alguna referència a l'església catedral de la ciutat, mentre que només hi parla de Sant Just i Pastor i del monestir de Sant Pere de les Puel·les.

Davant de la dificultat de connectar Ripoll amb algun establiment eclesiàstic barceloní on es podia haver fet la traducció,²⁹ potser és més econòmic pensar que O quedés en mans del traductor, que aquest manuscrit fos la minuta del text, amb lliçons o glosses al marge, i, potser, en

¶²⁸ També confirma aquesta hipòtesi la complexa sèrie de relacions entre *GCB II, GCB II, LR, per una banda, el *Status Yspanie* i la *Crònica d'Espanya*, per l'altra. ¶²⁹ Les relacions amb el *Status Yspanie*,

que analitzaré més endavant, poden fer pensar que aquest centre fos el mateix on es va confeccionar el *Status Yspanie*, per la qual s'ha proposat San Cugat, vg. Quer 2000: 110 i Quer 2008.

la condició de folis no enquadernats —tots fets que ajudarien a explicar alguns dels errors, de les confusions i les reordenacions de capítols presents a LR—, i que d'aquesta minuta es fes una còpia amb característiques d'oficialitat, el ms. ω , per ser entregada al rei, còpia feta amb una certa pressa i descurança, tot sigui dit, considerada la quantitat d'errors que presenta; i que el rei, a partir del seu exemplar, fes confeccionar els subarquetips α i β que s'havien de lliurar a l'escrivania del Consell de Cent i a la de la Cancelleria reial. Tot i així, es pot afegir una altra consideració: el ms. BC 152, relator del LR, copia després de LR la primera redacció de la *Crònica de Desclot*, i la copia, molt possiblement, del mateix exemplar oficial, atès l'espai que deixa per nombroses miniatures.³⁰ És raonable que aquest manuscrit, si ja no era a la cort, en tant que substituït per la redacció definitiva, en especial pel luxós ms. BC 486, fos a mans d'algú proper a ella, algú que havia de conservar també el ms. original, O, de GCB II.

EL TEXT

1. Les *Gestes dels comtes de Barcelona e reis d'Aragó* són el resultat de gairebé tres segles de producció historiogràfica a les terres dels comtats catalans. Des dels primers *Annals de Cuixà* i *Annals de Ripoll*, de final del segle X, fins el 1268-1269, nombroses sèries d'annals de la família *Rivipullense* s'havien dispersat pel territori de la Corona d'Aragó, i ja s'havien format els primers testimonis de les famílies *Barcinonense* i *Lengua-dociana*. Però, els grans textos cronístics de caràcter narratiu encara no s'havien escrit, s'haurà d'esperar uns pocs anys, i justament GCB II —i en menor mesura el *Status Yspanie*—, serà una causa, directa o indirecta, de llur composició: el *Llibre dels fets*, del 1270-1276; el *Libre dels reis*, del 1277-1280, el *Libre de l'infant En Pere*, de 1276-1285; el *Libre del rei En Pere* de Desclot, del 1280-1285 la primera redacció, i del 1286-1288 la segona; la primera revisió i continuació de GCB III, 1285-1286; i, finalment, la *Crònica del rei Pere* de Galceran de Tous del 1285-1286. Fins al moment de redactar la redacció intermèdia de les *Gesta comitum* (*GCB II) i llur traducció al català (GCB II), només un text narratiu havia es-

¶³⁰ Vg. Cingolani 2007b.

Í *ndex*

<i>Estudi introductori</i>	7
Introducció	7
La tradició manuscrita	10
El text	28
Criteris d'edició	71
Bibliografia	72
 <i>Gestes dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó</i>	 49

*f*onts històriques valencianes
32.

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA